

**DIN BIOGRAFIA CĂLUGĂRULUI BASILITAN
IOSAPHAT DEVAI: IMPLICAREA ÎN EVENIMENTELE
ULTIMULUI RĂZBOI RUSO-AUSTRO-TURC
AL SECOLULUI AL XVIII-LEA (1787-1792)**

Nicolae Comșa, autorul unicei mici biografii consacrate lui Iosaphat Devai¹, insera în sinteza sa restrânsă și un amănunt, crepuscular, al existenței și activității monahului menționat, care surprinde prin conținutul său, mai ales că nu se știe dacă Tiron Dragoș, arhidiaconul greco-catolic al Alba Iuliei, care era în același timp și preot militar, a participat, în cea din urmă calitate amintită, la războiul din 1788-1791², anume faptul că în 1790 monahul mănăstirii “Sfintei Treimi” din Blaj fusese “trimis misionar pentru îngrijirea sufletească a soldaților”³.

Este evident pentru cei interesați de subiect că laconica referire amintită, care era doar parțial exactă, respectiv doar în privința faptului că monahul amintit fusese într-adevăr trimis pe front, dar nu de către episcopul Ioan Bob, în calitate de misionar, ci din ordinul Superioratului armatei austriece, ca și capelan, nu putuse să nu aibă un punct de pornire documentar, însă, din păcate, Nicolae Comșa nu a citat sursele documentare utilizate.

Din 1939-1940 și până acum, cunoașterea vieții și activității lui Iosaphat Devai, inclusiv cea a momentului existențial, aparent insignifiant, a cărui detaliere parțială constituie tema studiului de față, nu s-a îmbogățit cu nimic substanțial, ea rămânând în fond la nivelul informațiilor parcimonioase, care “i-au scăpat”, pur și simplu, lui Samuil Micu⁴ și autorului lucrării *Dascălii Blajului*. Nu numai că n-a fost înregistrat un plus cantitativ al cunoștințelor istorice respective, dar nici nu s-a încercat, cu câteva excepții mai mult sau mai puțin tangențiale⁵, cel puțin dobândirea unui plus calitativ, respectiv conferirea unui suport documentar puținelor informații biografice rememorate

¹ Comșa 1940, p. 33-34.

² Răstimp în care Austria a participat la război, începând din 9 februarie 1788. Cu privire la Tiron Dragoș vezi Mircea 1987, p. 71-78 (în 19 februarie 1788 Tiron Dragoș îi preda gestiunea bisericii greco-catolice din Maieri II lui Augustin Ladai, se poate crede, tocmai pentru că era obligat să plece dacă nu direct pe front, în calitate de preot militar, funcție pe care o exercita simultan cu cea de paroh al bisericii menționate, atunci cel puțin ca vicar interimar al Hațegului, zonă care s-a aflat, din 1788, în prim planul confruntărilor militare). Vezi și Mircea-Mircea 2002.

³ Comșa 1940, p. 34.

⁴ Cipariu 1855, p. 110: “La a. 1762 în 14 Oct. Episcopul Aaron au primit din Seminariul episcopesc cinci tineri pre carii i-au băgat în mănăstirea Bunei-vestiri: pre Ioan Devai de la Deva, pre Aucsentie Sadi din Sad, pre Ioan Pop, pre Maniu Clain și pre Constantin Chinceși; cel dintâiu s'au numit în călugărie Iosafat, al doilea Ambrosie, al treilea Ioachim, al patrulea Samuil* (* Autoriul acestei istorie; ...), al cincilea Onesim”, și p. 122.

⁵ Vezi în acest sens Protopopescu 1966, p. 229; Mârza 1987, p. 45, 94, 196, de unde reiese că Iosafat Devai ar fi funcționat, un timp, în Muntenia ! Mircea 1982, p. 207- 213 și, respectiv, p. 687- 693.

și sensibil aprofundate cu prilejul actual, datorate primordial lui Nicolae Comșa, ceea ce constituie un alt neajuns bibliografic, suplimentar.

Studiul actual se dorește a fi un prim imbold pentru rescrierea, într-o manieră modernă, mai profundă decât cea simplist-factologică, raportată nu numai la individ, ci și la ambientul lui existențial, mai amplă și mai documentată, a “vieții” călugărului menționat, mai ales că ea poate fi considerată reprezentativă în istoria monahismului blăjean pentru categoria așa-zisilor monahi de mijloc, care nu au excelat totuși, nesituându-se la vârf, nici în plan confesional, nici în lupta politic-națională, nici în activitatea cultural-educativă, ca arhieriei călugări greco-catolici, începând de la Atanasie, chiar de la Teofil și până la Grigorie Maior, sau ca triumvirii “Școlii Ardelene”, dar și-au îndeplinit, fără a fi creatori deosebiți, ci mai ales executanți devotați, sarcinile pastorale, duhovnicești, misionare, educative etc. cotidiene, cu implicațiile lor practice, uneori chiar cu riscurile lor majore, atât de diverse.

Produs prin excelență al Blajului, căci nu se știe să fi învățat carte altundeva⁶, emul, într-un fel, la începuturi, al lui Samuil Micu, desemnat încă de prin 1763, deci la o vârstă timpurie, ca prefect al seminarului diecezan creat de către episcopul Petru Pavel Aron⁷, pe vremea când Samuil Micu, colegul său de cin, era doar corector al tipografiei⁸, mai apoi prefect al tipografiei, Iosaphat Devai și-a jertfit, la figurat și la propriu, existența, pentru că la moartea sa, în 1792, el n-a putut avea mai mult de 46 de ani⁹, sub povara imperativelor confesionale, politic-naționale, culturale, educative, morale înalte pe care și le-au asumat titanice monahii Blajului, în perioada lor glorioasă de existență și activitate¹⁰, când au contribuit de fapt, din plin, având întâietate și un avans temporal evident față de ortodocșii români transilvani, la cristalizarea, afirmarea și emanciparea națiunii române moderne.

Cum se știe, austriecii au declarat război turcilor în 9 februarie 1788¹¹, mobilizând un efectiv militar impresionant, care însă, din păcate, nu a fost condus numai de buni strategii. Armata lor, incluzând și efectivele celor două regimente românești de graniță transilvane, a fost dispersată, de la început, pe un front mult prea întins, din Dalmația până în Bucovina. Greșelile strategice nu s-au datorat doar nepriceperii sau panicii temporare a unora dintre comandanți, cât, cu probabilitate, ele au fost uneori reflexul stării de nemulțumire generală, îndeosebi a populației din Ungaria, Transilvania și Banat, supusă la plata unor contribuții militare excesive, precum și al boicotului puternicelor forțe politice reacționare, care făceau o opoziție îndărătnică politicii reformiste a împăratului Iosif al II-lea¹². Participarea împăratului însuși la campaniile de pe front n-a contribuit prea mult la îmbunătățirea situației generale din interior, ba mai mult, se poate considera că eșecul militar relativ din final al austriecilor a avut efecte

⁶ Comșa 1940, p. 33.

⁷ DAN, JA, FMRUB- a. i., dos. 11/1763, f. 1r.

⁸ DAN, JA, FMRUB- a. i., dos. 11/1763, f. 1r.

⁹ Desigur aceasta nu este decât o supoziție.

¹⁰ De la întemeierea mănăstirii și până la edictul de desființare a unor ordine călugărești și mănăstiri.

¹¹ Giurescu 1942, p. 299.

¹² Vezi în acest sens și interesantul aspect surprins la Iorga 1919, p. 198: într-un raport se scrie că “un spirit de nemulțumire apare între clasele de jos ale poporului din Ardeal, mulți ... s-au unit de bună voie cu Domnul muntean”, și îndeosebi la Danciu 1961, p. 55.

paralele, catastrofale, de profunzime în planul politicii interne, cu deosebire după îmbolnăvirea și moartea împăratului, evenimente biografice care pot fi considerate și ele consecințe ale aceluiași război nefast, pentru că și deznodământul nedorit al războiului a contribuit pe deplin, direct, la eșecul iosefinismului.

La sfârșitul anului 1789 și pe parcursul unei bune părți a celui următor, armata imperială austriacă răsturnase sensibil sorții războiului în favoarea sa, pe fondul câtorva succese militare incontestabile: ocuparea Iașilor¹³, a Bucureștiului¹⁴ și a unor cetăți strategice în Serbia¹⁵. După bătălia hotărâtoare de la Mărtinești (22 septembrie 1789)¹⁶, susținută și cu aportul militar însemnat al rușilor, zona de ocupație extracarpatică austriacă includea teritoriul cuprins “între Siret și Carpații Orientali și cea mai mare parte a principatului muntean”¹⁷.

Spre finele războiului, când un deznodământ favorabil le mai surâdea încă austrieilor, a avut loc, în 21 martie 1790, numirea în calitate de capelan, pe lângă spitalul militar imperial din Râmnic, a lui Iosaphat Devai. Așa cum se stipula în ordinul Superioratului armatei imperiale din Transilvania, emis la data menționată, din Sibiu, care purta semnătura lui Joannes Mudrak, canonic secular hippolitan¹⁸, lui Iosaphat Devai îi era încredințată îngrijirea duhovnicească (“cura spiritualis”) a bolnavilor de confesiune greco-catolică aflați în spitalul militar menționat, urmând a fi remunerat lunar de către autoritățile militare austriece cu câte 28 florini renani, 30 creițari¹⁹.

Întrebările firești pe care le stârnește informația documentară semnalată anterior sunt: de ce doar atunci, spre finele războiului, a fost resimțită necesitatea numirii amintite; deoarece antecesorul lui Iosaphat Devai, în funcția respectivă, cu probabilitate chiar și unul dintre capelanii castrensi ai regimentului I (?) românesc de graniță, care operase, se poate crede, alături de regimentul II, mai mult în afara Carpaților, murise ori era bolnav și nu mai putea să-și îndeplinească sarcinile duhovnicești? Se leagă, oare, numirea sa ca și capelan de decesul lui Partenie Iacob, cunoscut călugăr, dascăl și misionar al Blajului, școlit la Roma, care a survenit în același an, 1790²⁰? Apoi, interesează imediat și un alt aspect, legat de cel dintâi: de ce a fost ales tocmai Iosaphat Devai pentru a-l înlocui pe cel care îndeplinise anterior funcția respectivă? Nu avusese Iosaphat Devai cumva, anterior, o însărcinare asemănătoare, chiar și neoficială, la Blaj unde, în incinta mănăstirii Sfintei Treimi și în cea a seminarului, inclusiv în încăperile

¹³ Vezi și Iorga 1910-1911, p. 218.

¹⁴ Vezi Iorga 1910-1911, p. 221 și Ist. Rom. 1968, p. 599.

¹⁵ Ist. Milit. 1987, p. 67.

¹⁶ Vezi și Iorga 1910-1911, p. 220.

¹⁷ Ist. Milit. 1987, p. 67.

¹⁸ DAN, JA, FMRUB - a.i., reg. 3/1792-1793 etc.

¹⁹ DAN, JA, FMRUB - a.i., reg. 3/1792-1793 etc. Salariul său era însemnat, pentru că, pe an, el corespundea unui total de 396 floini renani ! Primul tipograf al oficinei din Blaj, Ștefan Huszi, beneficia în 1790 de o sumă totală de 144 florini renani (vezi Tatai Baltă-Mircea 1988, Anexa-1790).

²⁰ Comșa 1940, p. 24-25. Se va observa, din cele ce vor fi rememorate ulterior, faptul că la dispersarea călugărilor din Blaj, după instalarea spitalului în încăperile mănăstirii și ale tipografiei, Partenie Iacob și Ioachim Papp au rămas pe mai departe la vechiul lor sediu, dar cel dintâi trebuie să fi avut în 1790 mai mult de 60 de ani, ceea ce însemna că se născuse înainte de 1730, de vreme ce fusese trimis la învățătură încă de pe vremea episcopului Ioan Inochentie Micu Clain, deci înainte de 1744.

tipografiei, cu excepția uneia dintre ele, fusese instalat, un spital militar austriac încă din 15 septembrie 1788²¹, a cărui desființare a survenit abia prin 15 decembrie 1790²²?

De spitalul militar imperial instalat la Blaj, la 6 luni după intrarea austriecilor în război, într-un moment de asalt început pe la mijlocul lunii august 1788, al trupelor adverse în Banat și prin trecătorile meridionale ale Carpaților²³, cu puțin timp înaintea confruntărilor dramatice, nefericite pentru austrieci, din cursul lunii octombrie, în Țara Hațegului²⁴, ar fi putut să depindă și cele de campanie din Râmnicu-Vâlcea și Craiova, specificate în contextul documentelor analizate cu prilejul actual. Într-un atare caz, numirea lui Iosaphat Devai și mai ales prezența sa la Râmnic în 1790 n-ar mai părea atât de surprinzătoare.

Din nefericire, problematica spitalelor militare austriece active în timpul războiului menționat nu a fost tratată, în istoriografia românească, decât cu totul tangențial, de către monseniorul Octavian Bârlea, în contextul valoroasei monografii pe care a închinat-o anilor de păstorire ai episcopului Ioan Bob²⁵. Monseniorul Octavian Bârlea releva faptul, deosebit de important, că din cauza mutării spitalului militar de la Alba Iulia la Blaj, în timpul războiului menționat, unii călugări au fost siliți să părăsească sediul cinului lor călugăresc (Samuil Micu și Filotei Laslo stabilindu-se temporar la mănăstirea din Alba Iulia, iar Spiridon Fogarași la Vinț, de unde și oferea serviciile duhovnicești episcopului romano-catolic Ignațiu Batthyani²⁶), alții, ca Ioachim Papp și Partenie Iacob²⁷, rămânând însă pe mai departe în reședința de la confluența Târnavelor. Se impune formularea presupunerii că Iosaphat Devai putuse și el rămâne la reședința călugărească, pe lângă spitalul militar imperial, până în 21 martie 1790, când a plecat la Râmnic. Rămânerea sa la Blaj este confirmată indirect și de o informație documentară extrasă din registrul contabil al tipografiei active la confluența Târnavelor conform căreia în 1788 el primea gratuit, “ex mandato praesulis”, un “Breviarium” de lux, pe hârtie așa-zisă “venețiană”, simultan cu instalarea spitalului militar (“cum adventu hospitalis”)²⁸.

Tot monseniorului Octavian Bârlea i se datorează și cunoașterea faptului că, în octombrie 1790, după încheierea armistițiului austro-turc în 19 septembrie același an²⁹, călugării Blajului se reuniseră, din nou, în sfârșit, la reședința lor de cin, pentru alegerea prepozitului mănăstiresc³⁰, dar Iosaphat Devai, dacă va mai fi avut de îndeplinit o însărcinare oficială pe lângă spitalul militar imperial din Râmnic, a putut lipsi, cu probabilitate, de la reunirea respectivă, mai ales că nici spitalul militar din Blaj nu s-a retras la vechiul său sediu din Alba Iulia decât în decembrie, cum s-a relevat anterior ! El ar fi putut însă și să revină la vechile sale îndeletniciri de la Blaj, până în octombrie 1790 !

²¹ MIB Rationes, f. 49v, 53r, 60v, 92v, 98v etc.

²² MIB Rationes, f. 49v, 53r, 60v, 92v, 98v etc.

²³ Vezi deznodământul în Ist. Rom 1968, p. 599.

²⁴ Danciu 1961, p. 58.

²⁵ Bârlea 1951, p. 208.

²⁶ Bârlea 1951.

²⁷ Bârlea 1951.

²⁸ MIB Rationes, f. 44r, 49v.

²⁹ Giurescu 1942, p. 302.

³⁰ Bârlea 1951, p. 208.

În legătură cu exercitarea funcției amintite de către Iosaphat Devai, se cuvine a se presupune și faptul că, înainte de “revocatio ordinationum”, în 26 ianuarie 1790³¹, ar fi fost mai dificilă emiterea unui ordin ca și cel din 21 martie 1790, care implica trimiterea într-o activitate misionară a unui călugăr basilitan blăjean, deoarece el nu ar fi corespuns dispozițiilor imperiale formulate în 1781³², care îngrădeau activismul călugăresc în general, inclusiv cel al basilitanilor, cărora li se cerea să se claustreze, să se refugieze în devoțiune, renunțând aproape cu totul la angajamentele lor practice, deschise înspre lume (la cele meșteșugărești, de exemplu), nu însă și la cele misionare propriu-zise, care au fost, cum se știe, practicate destul de intens și după 1781 ! Este de presupus, de asemenea, că nici episcopul Ioan Bobb nu ar fi consimțit ușor, înainte de 26 ianuarie 1790, la plecarea lui Iosaphat Devai din mănăstirea Sfintei Treimi ! Dar, după ultima dată menționată, revenirea la activismul anterior al basilitanilor era mai agreată oficial, mai ales în condițiile răzbiului, episcopul însuși putându-și răscumpăra acum, cu o atitudine mai binevoitoare, rigiditatea și fermitatea exagerată, dovedite în aplicarea prevederilor restrictive iosefine din 1781.

Dovada faptului că Iosaphat Devai a devenit într-adevăr capelan pe lângă spitalul militar imperial din Râmnic, cu începere din 21 martie 1790, o constituie scrisoarea sa redactată în 3 august același an, la Sibiu (vezi Anexa)³³. Ajuns la Sibiu cu o anume însărcinare, pe care nu o deconspira, Iosaphat Devai îi scria episcopului Ioan Bobb nu atât de complezență, cât de nevoie. Aflat de câtva timp “în țară străină și în tot soiul de primejdii”³⁴, pe Iosaphat Devai îl interesa, mai întâi, să afle, care era starea sănătății episcopului și a celorlalți “frați”, ceea ce nu constituia o simplă etalare de politețe sau de duioșie umană, evlavioasă, ci reflexul unei mari îngrijorări, în împrejurările războiului din 1787-1792, când, bătăliile, molimele, inclusiv temuta ciumă și epizootiile făceau efectiv ravagii³⁵, pe front și în spatele său. După ce îl informa, la rândul său, pe episcop, despre starea propriei sănătăți, el îi făcea cunoscute arhiereului, cu un stoicism mai degrabă modern-rațional decât medieval-călugăresc, efectele carnagiului războiului: “În ce privește însă celelalte îndatoriri și situațiile primejdioase în care, de un timp, trăim, nimic altceva nu pot să spun decât că trebuie să le îndurăm cu curaj, căci mulțimea infirmităților este atât de mare, și așa crește zi de zi, încât nici spitalul nici chiar însuși târgul Râmnic nu poate să o mai cuprindă, și aceasta pentru motivul că, așa cum cereau împrejurările războiului, trupele s-au retras din alimientul de mai înainte. Prin urmare, toate spitalele proprii, pentru siguranță, s-au retras aici, și măcar aici de-ar fi suficientă siguranță”³⁶.

³¹ Bârlea 1951, p. 26.

³² Resimțite desigur și în cadrul mănăstiresc al Blajului.

³³ DAN, JA, FMRUB-a. i., dos. 25/ 1790, f 1-2.

³⁴ DAN, JA, FMRUB-a. i., dos. 25/ 1790, f 1-2.

³⁵ DAN, JA, FMRUB-a. i., dos. 25/ 1790, f 1-2.

³⁶ DAN, JA, FMRUB-a. i., dos. 25/ 1790, f 1-2. Cele relatate de către Iosaphat Devai nu erau exagerate. Ele erau confirmate de un negustor, care înfățișa situația de la Craiova, în martie 1790: „numai moarte multă este între soldați și între ceilalți oameni; mor de se stâng de lingoare; zac ca dovlecii; unde intră boala, cad toți la pământ”, sau de către Dionisie Eclesiarhul, care relatea despre atmosfera terifiantă instituită la spitalul militar austriac din Râmnic (“Dionisie Eclesiarsul dela Râmnic a văzut și el în orașul lui întâiu parada celor morți la spitalul de acolo, unde fuseră aduși pentru aerul curat: ‘petrecându-i cu câte un polc de soldați tot în rând până la beserică, cu preot, și-i slujia, apoi îi

Desigur, cele relatate de către Iosaphat Devai constituiau consecințele înfrângerilor suferite, în serie, cu mai mult sau mai puțin timp înainte, îndeosebi la Giurgiu, în 8 iunie 1790, dar și la Calafat, în 12 aprilie și 26 iunie, la Turnu- Măgurele, în 13 mai și 2 iulie, la Izlaz, în 19 iunie, la Silistra-Hârșova, în 26 iulie, la Florentinul și Cetate, în 28 iulie același an³⁷, bătălii care au reprezentat de altfel și ultimele confruntări militare ale austrieilor cu turcii din timpul războiului menționat.

Spaima personalului militar și a civililor, cauzată de atacurile la nord de Dunăre, înșiruite anterior, ale turcilor și unităților militare rămase credincioase domnului Țării Românești, Alexandru Mavrogheni, era debordantă la începutul lunii august 1790, așa cum reiese din textul scrisorii lui Iosaphat Devai: “Toți cetățenii au pregătite, în fața ușilor, care de povară”³⁸, ca să preîntâmpine “cât mai repede posibil năvala Turcilor, să poată să-și asigure fuga”³⁹. Spaima era cu atât mai mare printre civili cu cât se știa, și erau cazuri concrete, că turcii, ca și rușii de altfel, cei din urmă dând tonul unor cumplite atrocități, chiar de la începutul ostilităților⁴⁰, treceau adeseori prin foc și sabie inclusiv populația civilă a așezărilor omenești ocupate.

Iosaphat Devai îl mai informa pe episcop și despre zvonul militar care circula în legătură cu pregătirea unei confruntări decisive a forțelor armate implicate, la Calafat și Giurgiu, dar o atare bătălie n-a mai avut loc, cum se știe, pentru că, din motive politice externe⁴¹, străine de mersul războiului, austrieii au fost siliți să încheie armistițiul din 19 septembrie 1790.

Marcat și el de panica generală, Iosaphat Devai îi solicita episcopului o parte a banilor care i se cuveneau anual în calitate de călugăr basilitan, rugându-l să i-o trimită prin intermediul protopopului Sibiului, Chiril Țopa, ca să-și poată cumpăra 2 cai, care desigur i-ar fi înlesnit fuga din Râmnic, în caz de nevoie⁴².

Cu toată panica lăuntrică și compasiunea față de răniții și mutilații războiului, Iosaphat Devai nu uita, într-un surprinzător “post scriptum”, să-i relateze episcopului următoarele:

“Nota bene. Dacă acolo este nevoie de vreun tipograf, aici în Râmnic, unde Tipografia, din cauza vremurilor de război, de mult și-a încetat activitatea, se află unul care stăpânește întreg meșteșugul”⁴³.

îngropa, și soldații făcea o muștră ..., și punea peste coșciug postav negru”. Apoi numărul bolnavilor și celor trecuți din viață ajunse așa de mare, încât cinstea, grija, omenia față de bieții ostași morți în țară străină dispărură: erau duși noaptea, goi pentru economie, și aruncați “ca snopii” în șanțuri, având salahorii cari le săpa ca singuri ciocli. Și orășenii zăceau de ciumă, prăpădindu-se cu grămada”) (cf. Iorga 1910-1911, p. 228).

³⁷ Giurescu 1942, p. 302.

³⁸ DAN, JA, FMRUB - a. i., dos. 25/1790.

³⁹ DAN, JA, FMRUB - a. i., dos. 25/1790.

⁴⁰ De altfel nici una din părți n-a dat dovadă de blândețe !

⁴¹ Momentul politic internațional nu le era favorabil austrieilor.

⁴² DAN, JA, FMRUB - a. i., dos. 25/1790.

⁴³ DAN, JA, FMRUB - a. i., dos. 25/1790. Desigur, ne întrebăm dacă tipografia din Râmnic funcționa totuși, în 1789-1790, în contextul războiului și al vicisitudinilor acestuia, ceea ce Iosaphat Devai lăsa vag să se subînțeleagă? În BRV nu sunt cunoscute însă tipărituri de Râmnic din 1789-1791 ! Iar dacă meșterul respectiv era dispus să plece la Blaj acest lucru se datora numai primejdiilor existențiale ale războiului, spaimei existențiale generale de care era cuprins și Iosaphat Devai. Intervenția laconică pe care călugărul blăjean o făcea în favoarea tipografului râmnician conținea și o

Cine putea fi acest tipograf dispus să accepte ocupația austriacă (deci să colaboreze cu noii stăpânitori !) și chiar să plece de la Râmnic la Blaj? Desigur, unul dintre tipograful cunoscuți ai Râmnicului, atestați ca fiind activi acolo, cel puțin în răstimpul 1787-1793, când au fost tipărite în oficina menționată următoarele titluri: *Ceaslov*, 1787⁴⁴; *Liturghii*, 1787⁴⁵; *Slujba Sfântului Stelian*, 1787⁴⁶; Ianache Văcărescu, *Gramatica română*, 1787⁴⁷; *Octoih*, 1788⁴⁸; *Cazanii*, 1792⁴⁹ și *Psaltire*, 1793⁵⁰. Tipograful care au realizat lucrările amintite au fost următorii: Popa Constantin Mihailovici și Dimitrie “Bratego”- *Liturghiile* din 1787; “Gheorghie Sin Popa Constandin Tipograful Râmniceanul”- *Gramatica* lui Ienăchiță Văcărescu și *Slujba Sfântului Stelian* din 1787; Popa Constandin Tipograful - *Octoihul* din 1788; Gheorghie sin popa Constandin Tiopograful - *Cazaniile* din 1792 și “cucearnicul Gheorghie Tipograful Râmniceanul” - *Psaltirea* din 1793. Să fi fost oare meșterul pomenit de către Iosaphat Devai, Constantin Mihailovici, sau fiul acestuia, Gheorghie, sau Dimitrie Tipograful? Răspunsul se va clarifica desigur în viitor.

O atare preocupare cultural-meșteșugărească, ca și cea relevantă de textul final al scrisorii lui Iosaphat Devai, este desigur definitorie, la vreme de război, pentru ținuta intelectuală înaltă și devotamentul cultural aparte ale unui călugăr misionar al mănăstirii “Sfintei Treimi” din Blaj față de centrul spiritual care l-a format și îndeosebi față de tipografia din Blaj, al cărei prefect fusese anterior⁵¹.

În oferta respectivă a monahului putea exista și o conotație politică, în sensul că, în condițiile confruntărilor militare, a fost întreținut și un veritabil război mediatic, știut fiind faptul că au fost răspândite printre locuitorii de dincolo de munți, prin intermediul poștei (!), manifeste tipărite la Brașov (!) pe la începutul anului 1788, deoarece voievodul Țării Românești le cerea supușilor săi să nu dea ascultare promisiunilor care li se făceau prin intermediul unor atare materiale propagandistice: “La 7-8 Fevruarie, apoi la 15 și 16 el sfătui pe aceiași locuitori ai capitalei sale și pe alți supuși ai săi să nu se potrivească la manifestele ... tipărite la Brașov și cari veniau în fiecare județ, cu “plicurile”...”⁵². În contextul acestui veritabil război mediatic, ingenios și modern, ne întrebăm desigur dacă n-a fost implicată și tipografia din Blaj? Din rațiunile tipografiei reiese că în anul 1789 s-a tipărit o singură foaie volantă, un protocol al dispozițiilor regești, titlu necunoscut BRV-ului, imprimat într-un tiraj însemnat, de 1519 exemplare !, chiar dacă o parte din încăperile tipografiei erau, cum se știe, ocupate de spitalul

notă de solidaritate interumană, interconfesională, o anume dorință de a-i oferi celui din urmă, valoros meșter, șansa de a-și salva viața ! Oricum, putem desprinde și concluzia că Iosaphat Devai se cunoștea bine cu marele tipograf râmnicean, pe care, cu probabilitate, îl și frecventa în timpul șederii sale la Râmnic !

⁴⁴ BRV, II, 510, p. 316.

⁴⁵ BRV, II, 511, p. 316-317.

⁴⁶ BRV, II, 515, p. 317; Poenaru 1973, p. 79.

⁴⁷ BRV, II, 516, p. 318-322.

⁴⁸ BRV, IV, 212, p. 103.

⁴⁹ BRV, II, 552, p. 347.

⁵⁰ BRV, IV, 241, p. 109.

⁵¹ Vezi și Tatai Baltă-Mircea 1998, p. 391.

⁵² Iorga 1910-1911, p. 214.

militar⁵³, încă din 15 septembrie 1788. Tipografi implicați în realizarea tipăriturii amintite au fost Ștefan Huszi și “Dumitru”, cel din urmă fiind remunerat numai pentru 20 de zile, când s-a lucrat, probabil, efectiv, la imprimarea foilor amintite⁵⁴. S-a considerat că acest tipograf “Dumitru”, prezent la Blaj în 1789, poate fi identificat cu Dimitrie Finta⁵⁵, care activase acolo și în anii anteriori. Dar în legătură cu acest angajat al tipografiei din Blaj este de specificat și amănuntul că, în 1789, numele său era grafiat foarte clar “Dumitru”, câtă vreme, anterior, cel al lui Dimitrie Finta era specificat sub numele, cu inflexiuni grecizante, culte, de “Dimitrie”⁵⁶. Este vorba de unul și același tipograf, sau de doi tipografi diferiți? În 1790 nu s-a tipărit nimic la Blaj dar, deși tipografia și-a încetat activitatea, meșterul Ștefan Huszi a fost remunerat cu salariul său obișnuit, de 12 florini renani pe lună⁵⁷, ceea ce putea însemna și faptul că el n-a stat într-un totu degeaba ! De altfel, și din scrisoarea, editată în anexă, a lui Iosaphat Devai, reieșea că la Blaj activitatea tipografică nu fusese complet întreruptă odată cu izbucnirea războiului, dar monahul părăsise centrul amintit de aproximativ 4 luni !

Desigur, în final, merită a fi reliefat și faptul că prezența lui Iosaphat Devai la Râmnic în 1790, în calitate de capelan, care avea în sarcină oficierea serviciului divin pentru folosul sufletesc al soldaților greco-catolici români, combatanți în Țara Românească, prefigurează, într-un fel, misionarismul sudcarpatic al altor doi călugări blăjeni, trimiși dincolo de munți, la începutul secolului al XIX-lea: Grigorie Maior și Beniamin Teodor.

GABRIELA MIRCEA, IOAN MIRCEA

ANEXA

Illustrissime ac Re<veren>dissime* D<omi>ne Praesul,
D<omi>ne mihi Gratosissime !

In terra aliena et variis periculis Constitutus, cupiebam avide aliquid audire de Illustritatis V<estr>ae gratiosa Valetudine et Reliquorum Fratrum Statu; nunc autem in certa causa huc adveniens et per biduum commoratus quemadmodum volupe intellexi Eosdem omnes bene valere, ita de meo etiam statu Illustritatem V<estr>am humillime informare volui; Valetudinem** quod concernit, ea ex Omnipotentis Dei gratia hactenus commoda fruor; quoad Reliqua vero Quera et periculosas Circumstantias in quibus ab aliquo tempore versamur, nil aliud referre valeo, nisi quod ea fortiter perferre debeamus, Infirmorum enim<m>. Copia tanta est et in dies crescit ita, ut nec hospitale nec ipsum Oppidum*** Rimnik amplius capere possit et hoc ideo quod, ita postulantibus Bellicis Circumstantiis Copiae ex sua priori meta recesserint, consequenter omnia privata hospitalia ratione Securitatis huc se retraxerint et utina<m> hic etiam<m> sufficiens foret Securitas; Omnes Cives paratos prae foribus habent Onerarios Currus, ut quam primu<m> impetu<m> Turcorum observarent, fugam sibi consulere valeant; ex Circumstantiis Artis bellicae periti Viri coligunt quod parent Generalem Conflictum ad Caláfát et Gyergyö, utinam Deus cum Generali hoc Conflictu felicem Eventum procuraret, ne repellamur, quia male Nobiscum esset.

⁵³ Tatai Baltă-Mircea 1988, Anexa-1789.

⁵⁴ Tatai Baltă-Mircea 1988.

⁵⁵ Tatai Baltă-Mircea 1988, anii anteriori din Anexa.

⁵⁶ Tatai Baltă-Mircea 1988.

⁵⁷ Tatai Baltă-Mircea 1988, Anexa- 1790.

Porro quoad meam Ratam Illustritatem V<estr>a<m> humillime orandam habui, ut in Consideratione<m> assumptis tot expensis, quas Ego in itinere versus Valachiam et in procurationem eorum, quibus secus domi manens non indigebam, insumere debui et hodie insumere Cogor, non obstante eo quod Ego ex Cassa Bellica aliquid adhuc ob hoc Servitium percipia<m>, dignaretur gratiose ordinare, ut ad D<omi>nu<m> Parochum Cibiniensem Czopa transmittatur, a quo Ego Sua modalitate percepturus sm<m> in Valachia, ut in periculosis his Circumstantiis 2 Equos mihi procurare valea<m>.

Cuius gratiosam Resolutione<m> dum humillime**** Operirer, Singulari Venerationis Cultu perenno.

Illustritatis V<estr>ae humillimus Servus*****

Iosáphát Devai

Cibinii, 3^{tia} Augusti <1>790

N<ota> b<ene>. Si Typogrpho aliquo opus ibidem est, hic, in Rimnik, ubi Typographia ob Bellicas Circumstantias iam pridem cessavit, reperitur unus, qui omnem artem habet.

Iosaphat, 1790*****

* < > Semn grafic utilizat pentru întregirea abrevierilor

** În text: Valedinem

*** În text: Opidum

**** În text: hullime

***** În text: Serus

***** Notă tergală a cancelariei Episcopiei greco-catolice din Blaj

Original, DAN, JA, FMRUB- a. i., dos. 25/ 1790, f. 1-2.

De la biographie du moine basilitean Iosaphat Devai: son implication dans les événements de la dernière guerre russe-autrichienne-turque du XVIII-ème siècle (1787-1792)

(Résumé)

On connaît vaguement, jusqu'au présent ce qu'en 1790 Iosaphat Devai a participé, comme moine, à la guerre mentionnée, pour la cure spirituelle ("cura spiritualis") des soldats roumains gréco-catholiques, qui combataient alors au sud des Carpathes. Cet étude est axé sur le contenu d'une lettre (publiée dans l'annexe) que le moine de Blaj l'écrivait le 3 août 1790, de Sibiu, où il se trouvait pour peu de temps, à l'évêque gréco-catholique Ioan Bob, dans sa qualité de chapelain attaché à l'hôpital militaire autrichien de Râmnic.

Abrevieri bibliografice

Bârlea 1951	- Octavian Bârlea, <i>Ex romena historia: Episcopus Ioannes Bob</i> , Frankfurt am Main, 1951.
BRV	- <i>Bibliografia Românească Veche</i> , II, București, 1910, IV, București, 1944.
Cipariu 1855	- Timotei Cipariu, <i>Acte și fragmente</i> , Blaj 1855.
Comșa 1940	- Nicolae Comșa, <i>Dascălii Blajului</i> , în <i>Anuarul Liceului de băieți român unit "Sf. Vasile cel Mare"-Blaj pe anul școlar 1939/1940</i> , Blaj, 1940.
Danciu 1961	- Margareta Danciu, <i>Date noi privitoare la lupta împotriva invaziei otomane în Transilvania la sfârșitul secolului al XVIII-lea</i> , în <i>Studia Universitatis Babeș Bolyai, Series IV, Historia, fasciculus 1</i> , Cluj Napoca, 1961.
DAN, JA, FMRUB- a. i	- Direcția Arhivelor Naționale, Județul Alba, Fond Mitropolia Română Unită Blaj - acte inventariate.
Giurescu 1942	- Constantin C. Giurescu, <i>Istoria Românilor</i> , III. <i>Partea întâi</i> , București, 1942.
Iorga 1910-1911	- Nicolae Iorga, <i>Ceva despre ocupațiunea austriacă în anii 1789-1791</i> , în <i>Analele Academiei Române</i> , Mem. Sect. Ist., Seria II, tomul XXXIII, București, 1910-1911.
Iorga 1919	- Nicolae Iorga, <i>Istoria armatei române</i> , II, București, 1919.
Ist. milit. 1987	- <i>Istoria militară a poporului român</i> , IV, București, 1987.
Ist. Rom. 1968	- <i>Istoria României</i> , III, București, 1968.
Mârza 1987	- Iacob Mârza, <i>Școală și națiune (Școlile din Blaj în epoca renașterii naționale)</i> , Cluj-Napoca, 1987.
Mircea 1982	- Ioan Mircea, <i>Tipărituri apărute la Blaj în primii 25 de ani de activitate a tipografiei (1747-1771)</i> , în <i>Apulum</i> , XX, 1982, și AMN, XIX, 1982.
Mircea 1987	- Ioan Mircea, <i>Valori artistice și bibliofle menționate într-un document din anul 1788</i> , în <i>Îndrumător bisericesc, misionar și patriotic</i> , XI, 1987.
Mircea-Mircea 2002	- Gabriela Mircea, Ioan Mircea, <i>Preliminarii ale răscoalei lui Horea, relevate de un raport din 25 septembrie 1784, al lui Tiron Dragoș, arhidiaconul greco-catolic al Alba Iuliei</i> , în curs de apariție la Sargeția.
MIB Rationes	- Muzeul de istorie Blaj, doc. 1269: <i>Rationes Typographiae Balasfalvensis 1787-1821</i> .
Poenaru 1973	- Daniela Poenaru, <i>Contribuții la Bibliografia românească veche</i> , Târgoviște, 1973.

-
- Protopopescu 1966 - Lucia Protopopescu, *Contribuții la istoria învățământului din Transilvania 1774-1805*, București, 1966.
- Tatai Baltă-Mircea 1988 - Cornel Tatai Baltă, Gabriela Mircea, *Lucrătorii tipografiei din Blaj (1787-1821), în context documentar (I)*, în *Apulum*, XXV, 1988.
- Tatai Baltă-Mircea 1998 - Cornel Tatai Baltă, Gabriela Mircea, *Prefecții tipografiei din Blaj (1754-1821)*, în *Apulum*, XXXV, 1998.